

reyan eden Rebeze savaşlarına değinmesi, Ahtal'in kabilesi Tağlib ile Kays arasında meydana gelen savaştan söz etmesi, 65 (684) yılında öldürülen Zübeyrler'in kahramanlarından Hemmâm b. Kabisa için mersiye yazması, buna karşılık Mus'ab b. Zübeyr ile kardeşi Abdullah b. Zübeyr için mersiyelerinin bulunmaması onun 70-72 (689-692) yılları arasında vefat ettiği kanaatini güçlendirmektedir.

Dilciler Temîm b. Übeyy'in garîb, fasih ve sahih kelimeleriyle istîshâdda bulunulan şiirlerine büyük önem vermiştir. Necid, Yemen, Irak ve İran'daki birçok yer adını içermesi bakımından şiirleri aynı zamanda coğrafya sözlüğü yazarları için kaynak teşkil etmiştir. Uzun süre ticaretle meşgul olması ve Yemen krallarıyla ilişki kurması sebebiyle bu yerlerin ticaret merkezlerini bildiği kaydedilir. Methiye yazmamakla birlikte kendisi, kabilesi ve atalarıyla ilgili fahr şiirleri çoktur. Bunlarda cömertlik ve cesaret gibi bedevîlik erdemleriyle şiirdeki ustalığını dile getirmiş, çölü, çölün atmosfer olaylarını, vahşi hayvanları ve kumar oyununda kullanılan oku tasvir etmiş, bu oku tasvirde darbimesel haline gelmiş, beğenilen güzel şeyler için "kıdhu İbn Mukbil" (İbn Mukbil'in oku) denilmiştir (İbn Kuteybe, s. 367-368). Kasideleri içinde yer alan gazellerinde eski konak yerleri ve kalıntılarını, sevgilinin hayalini, kadın güzelliğini dile getirmiştir. Şiirde daha üstün olmasına rağmen hicivde Hz. Ali taraftarı Kays b. Amr en-Necâşî'ye ve A'ver b. Ber-râ'ya yenilmiştir. İbn Reşîk, Temîm'in dinî ve ahlâkî açıdan hicvi hoş görmeyip ondan kaçındığı için mağlûp duruma düştüğü yorumunu yapmıştır. Kendisini ve kabile-

sini hicveden Necâşî'yi Hz. Ömer'e şikâyet ettiği, Ömer'in Necâşî'nin şiirini farklı yorumlamasına rağmen şikâyetinde ısrar etmesi yüzünden Hassân b. Sâbit'i hakem tayin ettiği, onun Temîm'i haklı görmesi üzerine Necâşî'yi dilini kesmekle tehdit ettiği veya hapis cezası verdiği kaydedilir (İbn Kuteybe, s. 247-248). Temîm b. Übeyy'in Necâşî'nin kardeşi Hadîc (Hudeyc), hıristiyan Ahtal, Avf b. Mâlik ve Leylâ el-Ahyeliyye ile de hicivleşmeleri vardır. Bunların dışında övgü, savaş tasviri, ihtiyarlık, hikemiyat ve emsale dair bazı parçaları bulunmaktadır. Bir şiirinde Sıffin Savaşı'ndan söz etmiştir (*Divân*, nşr. İzzet Hasan, s. 345).

İbnü'n-Nedîm, Temîm divanının mevcudiyetini *el-Fihrist*'inde haber vermiş ve Ebû Amr b. Alâ, Asmaî, Tûsî, İbnü's-Sikkît, Sükkerî tarafından şiirlerinin derlendiğini, Muhammed b. Muallâ tarafından divanının şerhedildiğini kaydetmiştir. Bu eserlerden hiçbiri zamanımıza ulaşmamıştır. Ancak Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-büldân*'ında şerhten yararlandığı belirtilir. Temîm b. Übeyy divanının tek yazma nüshası Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (nr. 2262) İzzet Hasan tarafından yayımlanmış, Ahmet İhsan Türek de divanı neşretmiştir (bk. bibl.). Mes'ûd Âmir, İzzet Hasan'ın tahkik ettiği divanda bulunmayan beyitleri "İstidrâk 'alâ Dîvânî Temîm b. Übeyy b. Muqbil" adıyla yayımlamıştır (*MMLADm.*, LXXI/2 [1416/1996], s. 341-349). Benzer bir çalışma Muhammed Ecmel Eyyûb el-İslâhî tarafından yapılmış, bu çalışma Ebû Mahfûz Kerîm el-Ma'sûmî'nin *Buhûş ve tenbihât* adlı kitabında yer almıştır (Beyrut 2001, II, 893-919).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mukbil, *Dîvân* (nşr. İzzet Hasan), Dimaşk 1381/1962, s. 23, 76-77, 345 ve tür.yer., ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 5-28; *İbn Mukbil Divanı, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiiri Hakkında Bir Araştırma İle* (haz. Ahmet İhsan Türek), Ankara 1967, neşredenin girişi, s. VII-XXXI, 1-40; Cumahî, *Fu-hûlü's-su'arâ*, I, 118, 143-150, 493, 513; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 326; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ*, Beyrut 1964, s. 247-248, 250, 366-368; Ebû Hilâl el-Askerî, *Cemheretü'l-emşâl* (nşr. Ahmed Abdüsselâm), Beyrut 1408/1988, II, 102; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 78, 158; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. Muhammed Karkazân), Dimaşk 1414/1994, I, 518-519; Bekrî, *Mu'cem*, I, 131; a.m.f., *Simtû'l-le'âlî fi şerhi Emâlî'l-Kâli* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1354, I, 68; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, VII, 282; Ali M. M. Kırdağ, *İbn Mukbil: Hayâtühü ve şî'rüh*, Sebha 1988, s. 3-61, ayrıca bk. tür.yer.; J. Stetkevych, "A Qasidah by Ibn Muqbil", *JAL*, XXVII/3 (2006), s. 303-354; Ch. Pellat, "İbn Muqbil", *EL² Suppl.* (İng.), s. 394; J. E. Montgomery, "İbn Muqbil", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami – P. Starkey), London 1998, I, 353; Ali Ebû Zeyd, "Temîm b. Übeyy b. Muqbil", *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye*, Dimaşk 2002, VI, 873; Ahmed Ziyâd Mahbek, "İbn Übeyy Ebû Kâ'b Temîm b. Übeyy b. Muqbil", *Mu.AU*, I, 218-221.

TACETTİN UZUN

TEMİMÎ, Beyân b. Sem'ân

(bk. BEYÂN b. SEM'ÂN).

TEMİMÎ, Muhammed b. Ahmed

(محمد بن أحمد التميمي)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Saîd el-Makdisî et-Temîmî (ö. 370/980'den sonra)

Kudüslü hekim ve eczacı.

Kudüs'te bir hekim ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Dedesi Saîd tabip ve eczacı idi. Temîmî dedesinden ve gezip dolaştığı şehirlerdeki hekimlerden tıp tahsil etti. Bu sırada Kudüs'te yaşayan Enbâ Zahriyâ b. Sevâbe adlı bir rahibin tıp ve eczacılık hakkındaki bilgilerinden faydalandı. Burada ders aldığı bir hekim de Ebû Muhammed Hasan b. Ebû Nuaym'dır. Basit ve birleşik ilâçlar üzerinde çalışmak Temîmî'de bir tutku haline geldi, bu alanın en başarılı hekimleri arasında yer aldı. Özellikle yılan, akrep ve haşerelerin sokmasına karşı kullanılan tiryakla (panzehir) ilgili büyük, orta ve küçük hacimde eserler yazdı. Çeşitli ilâçların karışımından oluşan ve "et-tiryâku'l-fârûk" denilen panzehire başka maddeler katarak daha etkili bir ilâç elde etti (İbnü'l-Kiftî, s. 105-106). Remle ve Doğu Akdeniz sahillerini ele geçiren İhsîdî Emîri Hasan b. Ubey-

Muhammed b. Ahmed et-Temîmî'nin *Hayâşşü'l-Kur'ân* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 376)

TEMİMÎ, Muhammed b. Ahmed

dullah b. Tuğç tarafından kabul edilen Temimî onun dostluğunu kazandı ve kendisi için çeşitli ilaçlarla (macun) vebaya karşı tütsüler hazırladı (İbn Ebû Usaybia, s. 547). Remle'den Kahire'ye geçti ve Fâtımîler'in veziri Ya'kûb b. Killis'in yakınları arasına girdi. İklim şartları ve hava kirliliğinin hastalıkların yayılmasına etkileri, kirli havayı temizlemenin, vebadan korunmanın yolları ve çeşitli ilaçlara dair *Mâddetü'l-bekâ' fi işlâhi fesâdi'l-hevâ' ve't-taharruz min zarari'l-evbâ'* adlı eserini bu vezire takdim etti. Kahire'de bulunduğu sırada gerek yerli hekimler gerekse Mağrib'den gelip Halife Muiz-Lidînillâh'a hizmet eden hekimlerle tıp üzerine tartışmalar yaptı. Kaynaklar onun ilmî tartışmalarda son derece dürüst davrandığını, ortada delil sözü konusu olduğu sürece kimsenin görüşünü peşinen reddetmediğini belirtir (İbnü'l-Kiftî, s. 106). İbnü'l-Kiftî, Temimî'nin 370 (980) yılı dolaylarında Kahire'de hayatta bulunduğunu belirtmekte, diğer kaynaklar da onun bu tarihten sonra vefat ettiğini yazmaktadır. Ali b. Ridvân, İbn Meymûn, Abdüllatif el-Bağdâdî, İbnü'l-Baytâr ve İbn Kayyim el-Cevziyye gibi hekim ve müellifler Temimî'nin eserlerine atıfta bulunmuşlardır.

Eserleri. 1. *el-Mürşid ilâ (fi) cevâhiri'l-ağziye ve kuva'l-müfredât mine'l-edviye*. Temimî'nin en önemli çalışması kabul edilen eser iki bölümden ve çeşitli makalelerden oluşmaktadır (Sezgin, III, 318). Bazı bölümleri günümüze ulaşan eserin on dördüncü makalesi Jutta Schönfeld tarafından Almanca tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (Freiburg 1976). 2. *Mâddetü'l-bekâ' fi işlâhi fesâdi'l-hevâ' ve't-taharruz min zarari'l-evbâ'*. Müellifin Kahire'de iken Vezir İbn Killis'e ithaf ettiği, on makeden ibaret olan eseri Yahyâ Şa'âr yayımlamıştır (Kahire 1999). *Mâddetü'l-bekâ'* Abdüllatif el-Bağdâdî tarafından ihtisar edilmiştir (DMBİ, XVI, 176). 3. *Havâşşü'l-Kur'ân*. Bazı nüshalarda adı *Menâfi'u havâşşü'l-Kur'ân* ve *Keşfü's-sırrı'l-maşûn ve'l-ilmî'l-meknûn* şeklinde geçmektedir. Sürelerin faziletini konu alan eserin birçok nüshası bulunmaktadır (TSMK, III. Ahmed, nr. 136; Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 116, Ayasofya, nr. 376; ayrıca bk. Sezgin, III, 318). Temimî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Kitâb fi't-Tiryâk*, *Kitâb Muhtaşar fi't-tiryâk*, *Kitâbü'l-Faḥş ve'l-iḥbâr*, *Muḥallişü'n-nüfûs*, *Ḥabîbü'l-arûs ve reyḥânü'n-nüfûs*, *Maḳâle fi mâhiyyeti'r-remed ve envâ'ih ve esbâbih ve 'ilâcih*.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Ahmed et-Temimî, *Mâddetü'l-bekâ' fi işlâhi fesâdi'l-hevâ' ve't-taharruz min zarari'l-evbâ'* (nşr. Yahyâ Şa'âr), Kahire 1999, neşredenin girişi, s. 7-71; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-ulemâ'* (Lippert), s. 105-106; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 546-548; *Keşfü'z-zunûn*, I, 727; II, 1574; Sarton, *Introduction*, I, 679; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 245, 269-270, 332; Sezgin, *GAS*, III, 317-318; VII, 388; Yunus Kerâmetî, "Temimî", *DMBİ*, XVI, 174-176; M. Yâsir Zekkûr, "Muhammed et-Temimî", *el-Mevsû'atü'l-Arabiyye*, Dimaşk 2007, XVIII, 73-74.

MAHMUT KAYA

TEMİMÎ,
Takiyyüddin b. Abdülkâdir
(تقي الدين بن عبدالقادر التميمي)

Takiyyüddin b. Abdülkâdir et-Temimî
ed-Dârî el-Gazzî el-Mısırî
(ö. 1010/1601)

Hanefî fıkıh âlimi,
kadı ve biyografi yazarı.

950 (1543) yılı başlarında Gazze'de doğdu. Hayatıyla ilgili en geniş bilgiyi veren Nev'izâde Atâî'nin kaydettiğine göre sahâbî Temim ed-Dârî'nin soyundan gelmiş olup bundan dolayı Temimîzâde diye tanınmıştır. Kahire'ye giderek Zeynüddin İbn Nuceym ve Nüreddin İbn Gânim el-Makdisî gibi âlimlerden ders aldı; Şâfiî mezhebine mensupken Hanefîliği benimsedi. Tahsilini tamamladıktan sonra Eşrefiyye ve Şeyhüniyye gibi medreselerde müderrislik yaptı. III. Murad'ın tahta geçmesinin (982/1574) ardından İstanbul'a giderek bazı kitaplarını sultanın hocası Hoca Sâdeddin Efendi'ye takdim etti, bu sebeple Mısır'da kadılık görevine tayin edildi. Temimî, 992 (1584) yılında İstanbul'da Bayramzâde Zekeriyâ Efendi ile defalarca bir araya geldiğini ve onun bazı eserlerini kendisine gösterdiğini, 993'te (1585) Anadolu kazaskerliğinden mâzul Bahâeddinzâde Abdullah Efendi ile görüştüğünü belirtir (*eḫ-Ṭabaḳâtü's-seniyye*, III, 260; IV, 180). 997 Recebinde (Mayıs-Haziran 1589) bazı büyük âlimlere dil uzatması yüzünden Mısır'ın güneyindeki Nûbe bölgesinde İbrîm nahiyesine sürgün edildi. 1000 yılı Muharreminde (Ekim-Kasım 1591) İstanbul'a giderken bindiği gemi Sakız adasında parçalanıp malları yok olunca kendisine tekrar görev verildi. Atâî, Temimî'nin ölüm tarihini 1005 (1597) yılı sonları diye kaydederken Muhibbî 5 Cemâziyelâhir 1010'da (1 Aralık 1601) Kahire'de vefat ettiğini belirtir (*Hulâşatü'l-eşer*, I, 480). Kâtib Çelebi, Temimî'yi andığı yerlerde yazı ve rakamla 1005 yılını vermiş (*Keşfü'z-zunûn*,

I, 152, 385, 394; II, 1017, 2049), iki yerde 1010 (1601) tarihi de rakamla kaydedilmiştir (*a.g.e.*, II, 1098, 1099). Temimî'nin kendisinden övgüyle söz ederek hakkında ayrıntılı bilgi verdiği Sun'ullah Efendi'nin biyografisini yazarken Hoca Sâdeddin Efendi'nin 1008 (1599) yılında vefatı üzerine onun şeyhülislâmlık makamına getirildiğini söylemesi (*eḫ-Ṭabaḳâtü's-seniyye*, IV, 95) kendisinin bu tarihte hayatta olduğunu ve Muhibbî'nin verdiği tarihin daha doğru kabul edilmesi gerektiğini göstermektedir. Temimî'nin oğlu Hasan Efendi, Feyyûm ve Mansûre Kadısı Balıkcâde İbrâhim Efendi'nin damadı ve Nev'izâde Atâî'nin teyzesinin kocası olup Mısır'ın Reşid ve Dimyât kazalarında birçok defa kadılık görevinde bulunmuştur. Atâî, Temimî'nin Mısır'a kadı tayin edildiğini söylemekle birlikte görev yerini belirtmemiştir. Kehhâle, Kahire yakınındaki Cize ve çevresinde bu görevi yerine getirdiğini kaydetmekte (*Mu'cemü'l-mü'ellifin*, III, 91), *eḫ-Ṭabaḳâtü's-seniyye*'nin yazıldığı yerle ilgili kayıtlardan onun Nil kıyısındaki Fûve kasabasında ve Konya'da da kadılık yaptığı anlaşılmaktadır (aş.bk.). Kahire'den sonra İstanbul'da öğrenim gören, ardından Rumeli, Selânik ve Üsküp kadılığı yapan Şehâbeddin el-Hafâcî, Temimî ile dost olduğunu, zaman zaman yazıştıklarını belirterek ona gönderdiği bazı beyitleri zikretmiştir.

Eserleri. 1. *eḫ-Ṭabaḳâtü's-seniyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*. Müellif eserine bu adı vermekle birlikte Hafâcî ve Muhibbî kitabı *Ṭabaḳâtü'l-Hanefiyye* diye anmaktadır. *eḫ-Ṭabaḳâtü's-seniyye* nâşiri, Kâtib Çelebi'nin, müellifin bu eseri 993'te (1585) tamamladığını belirttiği halde kitabın sonunda, "989 yılında Fûve şehrinde kadı iken telif edilmiştir" ibaresinin bulunduğunu söylemesini (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1098) şöyle açıklamaktadır: *eḫ-Ṭabaḳâtü's-seniyye*'nin sonundaki bilgiden de anlaşıldığı üzere (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1113, vr. 409) Temimî bu eserin telifini Fûve kadısı iken 10 Receb 989'da (10 Ağustos 1581) bitirmiştir. Kitabın müellif nüshasının (Hasan Hüsnî Abdülvehhâb Ktp., nr. 1124) son sayfasının kenarına farklı bir yazıyla düşülen, Sultan III. Murad döneminde Konya kadılığı sırasında telif edildiği yolundaki nota göre Temimî muhtemelen eseri III. Murad'a sunmak için 993'te (1585) İstanbul'a gitmiş ve Konya kadılığıyla ödüllendirilmiştir (*a.g.e.*, neşredenin girişi, I, zây, hâ). Bu bilgilerden hareketle müellifin Konya'ya gelmesinin ardından kitabı bazı ilâvelerle bulunduğu da